

Typen uit het Sumatrasche leven

<https://hdl.handle.net/1874/234804>

Nederlandsche Afdeeling

DER

Ned. Ind. Maatschappij van Nijverheid en Landbouw.

LEZING

VAN DEN HEER

R. A. EEKHOUT,

OVER

**De ontworpen wetenschappelijke en praktische onderzoeksreis
dwars door Borneo, van Pontianak over Moeara
Teweh naar Samarinda.**

**De Staatsspoorweg ter Sumatra's Westkust en Oembiliënkolen-
velden, opgehelderd door kalklichtbeelden.**

**De reis van den Hoofd-Ingenieur IJZERMAN dwars door Sumatra,
in April 1892 gedaan, in woord en beeld.**

Typen uit het Sumatrasche leven in woord en beeld.

GEHOUDEN TE AMSTERDAM.

AMSTERDAM. — J. H. DE BUSSY. — 1892.

Nederlandsche Afdeeling
DER
Ned. Ind. Maatschappij van Nijverheid en Landbouw.

LEZING

VAN DEN HEER

R. A. EEKHOUT,

OVER

**De ontworpen wetenschappelijke en praktische onderzoeksreis
dwars door Borneo, van Pontianak over Moeara
Teweh naar Samarinda.**

**De Staatsspoorweg ter Sumatra's Westkust en Oembiliënkolen-
velden, opgehelderd door kalklichtbeelden.**

**De reis van den Hoofd-Ingenieur IJZERMAN dwars door Sumatra,
in April 1892 gedaan, in woord en beeld.**

Typen uit het Sumatrasche leven in woord en beeld.

GEHOUDEN TE AMSTERDAM.

AMSTERDAM. — J. H. DE BUSSY. — 1892.

De voorzitter, de Heer DE LANGE, opent de vergadering met de navolgende toespraak:

DAMES EN HEEREN!

Ik roep U allen het welkom toe in deze Vergadering!

De Heer EEKHOUT zal heden avond o. a. U onderhouden over een plan van eene reis, dwars door Borneo, van Pontianak over Moearah Teweh naar Samarinda, te volbrengen door hem zelf met andere wetenschappelijke mannen.

Hij streeft met zijne lezingen naar de bevordering van Landbouw, Nijverheid en Handel op de buitenbezittingen in ons „Oost-Indië”.

Borneo brengt hij het eerst daarvoor in aanmerking.

De binnenlanden van Borneo zijn ons schier nog onbekend.

Wetenschappelijke onderzoekingsreizen vonden er zeldzaam plaats.

Hedenavond zullen wij, niet alléén eene theoretische bespiegeling van zulk eene reis hooren, en wat zij aan wetenschap, handel en nijverheid zou kunnen opleveren, maar ook hoe het voorbereid en ten uitvoer wordt gebracht, door mannen, die, voor de taak, welke zij daarbij op zich nemen, berekend zijn.

Toen de Hr. EEKHOUT in het Aardrijkskundig genootschap zijne plannen uitéén zette zeide de voorzitter:

„de vraag of de plannen ten aanzien van Borneo technisch „uitvoerbaar waren, durfde hij niet te beantwoorden zoo min „als de vraag of er kans is, dat die plannen binnen niet al „te verren tijd ter hand zullen worden genomen.”

De bevestigende beantwoording van de eerste vraag behooren wij met gerustheid over te laten aan den Hr. EEKHOUT en zijne dappere medgezellen.

De tweede vraag wordt reeds, als ik goed ben ingelicht, door de daad bevestigend beantwoord.

Het gaat met de volken als met de bijzondere personen.

Die het meest omhanden heeft, vindt nog tijd en lust om buitengewonen arbeid te verrichten.

Toen de Hollandsche gewesten nog verkeerden te midden van den worstelstrijd tegen Spanje, werden de Indische bezittingen veroverd; nu we verkeerden in staat van rust en vrede, nu heeft het veel voeten in de aarde om wat nieuws tot stand te brengen.

Gelukkig is echter de ondernemingsgeest in ons Nederland nog niet geheel uitgebluscht.

Als mannen van de wetenschap vóórgaan, om die van handel en nijverheid den weg te wijzen, daarheen waar zij hunnen werkring kunnen uitbreiden, en daardoor ook de grootheid van Nederland verhoogen, dan komen ze ook met hunne middelen aandragen om dat doel te helpen bereiden.

Wat ook de uitkomst van deze pogingen mogen zijn, onze ondernemende tijdgenooten zullen toch mogen rekenen op de waardeering van ons en van het nageslacht.

Moge deze vergadering door hare onverdeelde belangstelling den geachten Spreker van hedenavond het bewijs leveren, dat men sympathie gevoelt voor zijne grootsche plannen, waarmede wij hem van harte een onverdeeld succès toewenschen.

Ik geef thans het woord aan den Heer EEKHOUT.

MR. DE PRESIDENT! MIJNE DAMES EN HEEREN!

Toen kort geleden, na mijn terugkeer uit Engeland, Uw Secretaris mij verzocht, om op nieuw te Amsterdam onze schoone Koloniën ter sprake te brengen op eene vergadering Uwer Vereeniging, en daarbij in de eerste plaats de aandacht te vestigen op den rustelloozen arbeid onzer Staatsspoorwegingenieurs ter Westkust van Sumatra, heb ik niet geaarzeld, om aan die vereerende uitnoodiging gevolg te geven.

Ik deed dat, omdat in het Buitenland, met name te Manchester, Londen en nu kortelings te Genève, mijne overtuiging des te sterker bevestigd werd, hoe men in den vreemde dien arbeid onzer spoorwegingenieurs in Indië en der onder hunne leiding tot den spoorwegarbeid bekwaam gemaakte inboorlingen, waardeert, en hoe men daarbij tot de erkenning komt, dat wij Nederlanders er nog alles behalve aan denken, om te worden wat men noemt: „une nation éteinte”.

En al is er een oogenblik geweest, dat een vroeger Minister van Koloniën in een ongelukkig moment er met ernst aan dacht, om ons schitterend Corps Ingenieurs der Indische Staatsspoorwegen op te heffen, waardoor de zaak der Staatsspoorwegen wanhopig heeft gestaan, — die tijd behoort gelukkig tot het verledene, en ik geloof, dat er *thans* weinig Nederlanders meer zullen zijn, die niet ten volle overtuigd zijn, dat het stoompaard, — en het stoompaard *alléén*, — in staat is, om aan onze koloniën, — de rijkste der wereld, — de ontwikkeling te geven, waarvoor zij zoozeer vatbaar zijn, en welke ontwikkeling indirect met honderdvoudige winst aan Nederland zal ten goede komen.

Wanneer gij zoo straks de schitterende beelden zult zien van Nederlandsche energie en voortvarendheid, daar ginds in een maagdelijk land als Sumatra tot stand gebracht, dan zult gij voorzeker ten volle instemmen met de beteekenis, door Louis FIGUIER in zijne „Nouvelles conquêtes de la Science”, aan het stoompaard gehecht, waar hij o. a. schrijft:

„La locomotive, avec son panache de flammes et de feu, est le rayonnant flambeau, qui précède et annonce l'arrivée dans chaque pays, des idées, destinées à régner un jour sur toute l'étendue de la terre habitée, pour apporter la prospérité et la concorde dans des régions, encore en proie à la barbarie sociale, aux plus tristes préjugés et aux ténèbres de l'ignorance.”

Maar aan de andere zijde: datzelfde corps Staatsspoorwegeningenieurs in Indië kan tienmaal méér presteeren, zoo de Regeering en het Parlement het de middelen er toe niet onthoudt.

En ik geloof, dat er heden ten dage slechts weinige Nederlanders zijn, die weigeren te erkennen, dat een krachtig voortgezette Staatsspoorwegbouw in onze bezittingen buiten Java niet alleen hoogst urgent is, maar dat daardoor de bloei van Nederland zoowel als van zijne Koloniën in de hoogste mate bevorderd zal worden.

Dat daardoor afgeweken zal moeten worden van het tot dusverre gevolgde stelsel, om de Staatsspoorwegen in Ned. Indië niet meer te bouwen uit de directe inkomsten dier Koloniën, maar dat men voor dat doel zal moeten overgaan tot het sluiten van leeningen, is eene quaestie, die bijkans geene quaestie meer genoemd behoeft te worden.

Ook hierin zal het blijken, dat de gulden middenweg de veiligste en voordeeligste is, waardoor onze Koloniën behoed kunnen worden voor de gevaren en nadeelen, waaraan de Australische Koloniën zich hebben blootgesteld, die als in den blinde weg leening op leening sluiten voor den bouw van spoorwegen, ten gerieve eener bevolking, die slechts het $\frac{1}{7}$ bedraagt van de bevolking onzer Koloniën.

Het programma van hedenavond nagaande, verzoek ik U dus vriendelijk, om allereerst een bezoek te brengen aan den Staatsspoorweg ter Westkust van Sumatra¹⁾, die in het midden van dit jaar reeds geheel en al in exploitatie zal zijn.

Hebben wij op deze wijze een denkbeeld kunnen erlangen van de omwenteling, die deze spoorweg in de West-Sumatrasche Laag- en Hooglanden te voorschijn zal roepen, zoo neem ik de vrijheid, nu wij ons toch eenmaal in deze streken bevinden, om U tevens eenige typen uit het Sumatrasche leven van Europeaan en inboorling te toonen²⁾.

Nauwelijks was men met den bouw van den spoorweg naar de kolenvelden begonnen, of op nieuw kwamen de voornemens ter sprake, reeds in 1872 door den mijningenieur DE GREVE opgevat, om te onderzoeken, op welke wijze het mogelijk zoude zijn, om deze kolenvelden ook te verbinden met Straat Malakka, recht tegenover Singapore, en daardoor eene krachtdadige concurrentie in het leven te roepen met de Engelsche kolen, die in het Britsche handels-emporium, de stichting van RAFFLES, voor de groote stoomvaart van Europa naar Oost-Azië zijn opgestapeld.

Het gevolg daarvan was de zoogenaamde Kwanten-expeditie door den Hoofd-Ingenieur IJZERMAN in April 1891 voltoerd. Ik neem de vrijheid, U daarvan eenige lichtbeelden te toonen, terwijl ik de mededeelingen daaromtrent wederom ontleen aan de berichten van den ingenieur DELPRAT, waarbij wij op nieuw de kaart van Sumatra kunnen raadplegen.

De hoofd-Ingenieur IJZERMAN opperde in het jaar 1890 het denkbeeld om het Oembilien kolenveld te verbinden met de Oostkust, door middel van een spoorweg, welke de Kwanten-

1) De staatsspoorweg en de Oembilienkolenvelden worden opgehelderd door vele kalklichtbeelden der voornaamste punten.

2) Deze worden eveneens door kalklichtbeelden opgehelderd.

rivier zoo ver mogelijk zoude volgen, terwijl, eens in de vlakte gekomen, de lijn linea recta naar het Noord-Oostelijk gelegen Siak zoude loopen. De Kwanten-districten waren onafhankelijke negorijen, nog nooit door Europeanen bezocht en in een kwaden naam bij de Maleische bevolking der gouvernements landen staande. Alvorens eenig definitief voorstel aan de Regeering te kunnen doen, was het wenschelijk eerst bepaald te weten of de oevers der Kwanten-rivier van dien aard waren, dat een spoorweg daar langs zoude kunnen aangelegd worden, en ten tweede, hoever die oevers zouden moeten gevolgd worden. Het eenige middel om tot die kennis te komen was eigen aanschouwing, en de Ingenieur IJZERMAN noodigde den ingenieur DELPRAT dan ook uit, met hem dien tocht te maken.

In Augustus 1890 ging men daartoe naar Si Djoendjoeng om van Moeara Plankei de Kwanten-rivier af te zakken. Bij de grot van Mokko-Mokko werd men echter reeds door hevige banjirs belet verder te reizen en moest in die kalkgrot blijven vernachten. Aan den tocht namen deel: DATO BANDARA van *Padang Tarab*, eene neutrale onafhankelijke negorij op onze grenzen, niet behoorende tot de eigenlijke Kwanten-districten; DATO BANDARA van *Goenoeng*, eene onafhankelijke negorij meer stroomafwaarts; het laras-hoofd van Koemanis uit ons gebied; het laras-hoofd van Soempoer uit ons gebied; RADJA DOEBALANG, een koopman van Soempoer, wiens galar was *Koentji Kwantan*, d. i. dat als de gewezen radja van Menang Kabau de Kwanten-districten bezocht, deze ontsloten werden door een groot waardigheidsbekleeder, welke zijne komst voorbereide; deze titel leeft nog voort, al is het ambt vervallen; volgens de adat moest hij dus de komst der expeditie voorbereiden, zijnde „als de compagnie“ in de plaats getreden van den radja van Menang Kabau; PADOEKA RADJA, een handig koopman van Si Djoendjoeng, goed in die streken bekend, en BA OSMAN, genaamd MOHAMED BEN SAHIN, een Arabisch koopman, wonende te *Fort van der Capellen* en in die streken uitstekend bekend.

Na eenige dagen door banjir te *Doerian Gadang* opgehouden te zijn, zakte men eindelijk de rivier af, een zware tocht door de talrijke rivierversnellingen. Tegen den middag te Padang Tarab aangekomen, maakte men bezwaar om de expeditie te laten landen, daar DATO BANDARA reeds vroeger over land naar zijne negorij teruggekeerd, haar over land was te gemoet gegaan en dus afwezig was. Eerst aan de eene zijde van de rivier geland, werd men naar de overzijde gezonden, daar maakte men bezwaar eene woning te geven en moest men weder terug naar van waar men gekomen was; daar besloot men te blijven. Tegen den avond kwam DATO BANDARA terug en waren alle gemoederen spoedig gekalmeerd, hij ging naar de overzijde der rivier en bracht de hoofden, die geweigerd hadden te ontvangen, mede, om hunne excuses te maken. Den anderen dag ging men terug naar die negorij om acte de présence te maken en werd men vriendelijk ontvangen. Intusschen gingen RADJA DOEBALANG en PADOEKA door naar Loeboe Ambatjan om de komst daar voor te bereiden. Terwijl men op tijding wachtende was kwam het bericht, dat een der hoofden van Soengei-Batoeng met 40 doebalangs de expeditie kwam verjagen. Groote agitatie heerschte in het kampement. Werkelijk kwam dat hoofd op den passar van Padang Tarab, doch DATO BANDARA beduidde hem, dat hij zijne doebalangs had terug te zenden; na eenig onderhandelen besloot hij daartoe, vooral toen hij hoorde, dat men goed gewapend was en kwam hij alleen om zijne opwachting te maken. Op zijn verzoek werd hem een der medegebrachte baatjes vereerd. Den anderen dag kwam tijding van PADOEKA, dat men na lang beraadslagen besloten had de expeditie te Loeboe Ambatjan te ontvangen. NAN BETOEWA en nog een paar der 10 panghoeloes van die negorij, kwam haar afhalen. Onder hun geleide ging men den anderen morgen vroeg de rivier weder af tot Loeboe Ambatjan. Op dit traject vernauwt de rivier zich tot op 30 meter breedte met hooge steile wanden om zich eerst bij Loeboe Ambatjan, waar de vlakte bereikt is,

weder te verbreedten. — Te Loeboe Ambatjan logeerde men in de balei, het raadhuis, een verhoogde vloer met dak zonder wanden. — Met de 10 panghoeloes had men eene conferentie, waarin 9 verklaarden geen bezwaar tegen eene voorloopige spoorweg-opname te hebben doch Si GOBANG, de tiende panghoeloe meende, dat men eerst den radja Besar te Basra, het hoofd der Kwanten-districten, moest raadplegen. Het doel van den tocht was intusschen bereikt, de rivier had men tot Loeboe Ambatjan in kaart gebracht, en het punt vanwaar de spoorweg van de rivier zoude moeten afbuigen, was bepaald. De expeditie keerde dus weder naar ons gebied terug.

De heer IJZERMAN liet daarna langzamerhand meer en meer hoofden dier districten naar Padang komen. De opzichter BOSMAN werd naar Basra gezonden om een bezoek van de heeren IJZERMAN en DELPRAT voor te bereiden, welke zich bereid verklaarde hen te ontvangen. Op de terugreis echter werd BOSMAN aangehouden in de negorij Talook en genoodzaakt langs een omweg terug te keeren, daar men weigerde hem door te laten.

Intusschen werd de tweede expeditie uitgerust, ditmaal met het doel om van Loeboe Ambatjan regelrecht door te gaan naar Siak om het terrein te verkennen. Het laras-hoofd van Rau Rau werd met een brief van den Gouverneur van Sumatra's Westkust gezonden naar Talook om hem mede te deelen, dat men niet naar Basra zoude gaan, en dat gedreigd werd met tuchting, zoo zij het de expeditie zouden bemoeilijken.

De expeditie zelf bestond uit twee deelen. Langs de rivier gingen naar Padang Tarab, Luitenant BAKHUIS, houtvester KOORDERS, en Ingenieur WIJSS met PADOEKA.

Over land d. i. van Si Djoendjoeng over de onafhankelijke negorijen Soengei Batoeng en Tandjong Kaling ging de groote kolonne van 180 dragers met den heer IJZERMAN, Ingr. DELPRAT, Dr. VAN BEMMELEN, zoöloog, VAN ALPHEN, een groot jager, VAN RAALTE, opnemer, het laras-hoofd van Soengei Poear en WHITTON, een oud man, die verzocht had mede te mogen gaan, maar later teruggezonden werd. Na vier lange

marschdagen bereikte men langs moeilijke bergpaden, die door regen bijna onbegaanbaar waren Padang Tarab. Hier werd halt gehouden en van hier werd de tocht naar Loeboe Ambatjan, nu in gezelschap van BAKHUIS enz., voortgezet.

Te Loeboe Ambatjan keerde de ingenieur DELPRAT terug om het toezicht op den spoorwegaanleg te hervatten. Twee dagen nadat de tocht hervat was van uit Loeboe Ambatjan, werd bij Logu de achterhoede door lieden uit Taloeck aangevallen en werd VAN RAALTE doodgeschoten en een der Javaansche mandoors ENTONG. Zonder verdere groote avonturen werd Siak bereikt, waarmede de reis een einde nam.

De ingenieurs WIJSS en DELPRAT gingen van Loeboe Ambatjan terug, mede nemende den heer WHITTON, en kwamen na eene moeilijke tocht tegen den banjir op, en na een zeer zware marsch over de bergen van Si Loeka naar Moeara Plangei den 4 Maart te Solok terug.

De photographiën der lichtbeelden zijn op beide tochten genomen, zoowel op de eerste, toen de heer DELPRAT alleen met den heer IJZERMAN was, als op de tweede expeditie. Van enkele der riviergezichten werden de negatieven door de H.H. BAKHUIS en WIJSS genomen, de meeste echter zijn van den ingenieur DELPRAT zelf.

MR. DE PRESIDENT, MIJNE DAMES EN HEEREN!

Is het mij in het voorafgaande wellicht mogen gelukken, om U, dank zij de uitmuntende photogrammen van den ingenieur DELPRAT, eenig denkbeeld te geven van hetgeen er in Sumatra op spoorweggebied gaande is en verder wordt voorbereid, thans neem ik de vrijheid Uwe aandacht voor een oogenblik in te roepen voor eene korte mededeeling.

Toen ik ten vorigen jare het voorrecht genoot, voor het Aardrijkskundig Genootschap te Amsterdam eene voordracht te houden over eventueelen aanleg van staatsspoorwegen

in Zuid-Sumatra en Ned. Borneo, als de stamlijnen voor een uitgebreid spoorwegnet in de toekomst, bleef de critiek daarop niet uit.

Men was over het algemeen van meening, dat de spoorwegbouw op Sumatra wel spoedig krachtiger door den Staat zou worden voortgezet, nu men eenmaal daarmede reeds op dat eiland was aangevangen en het ijs dus gebroken was.

Voor Borneo echter achtte men een eventuëlen spoorwegbouw onaannemelijk.

En toch, Mijne Dames en Heeren, acht ik naar mijne bescheiden meening een eventuëlen spoorwegbouw voor Borneo minstens even urgent als voor Sumatra.

Wanneer gij de kaart van Borneo beschouwt, dan ziet gij in het Noorden met vette letters daarop staan „Britsch Protectoraat.”

Op welke wijze Engeland zich daar gevestigd heeft en Souvereiniteitsrechten verkreeg, — naar veler meening in strijd met het traktaat van 1824 —, doet thans niets ter zake.

Het feit bestaat en het Nederlandsche Parlement heeft dien staat van zaken nog onlangs gesanctionneerd door de aanneming der wet, die de grenzen van Nederlandsch- en Britsch-Borneo bepaalt.

Naar mijne meening drukt reeds thans dat Britsche Protectoraat loodzwaar op onze bezitting in dat eiland, en, opportunistisch zijnde, zou het oogenblik kunnen aanbreken, dat men zich tegenover deze alles opslokkende mogendheid ter eeniger tijd wederom kalm neerlegde bij eene nieuwe grensregeling, die op nieuw ons bezit op Borneo zou verkleinen.

Ik meende, dat daarom in de allereerste plaats een spoorwegbouw op Borneo, als door mij in globale trekken voorgesteld, aan Engeland een krachtig „tot hiertoe en niet verder” zou kunnen toeroepen en tevens der wereld toonen, dat wij onze roeping als Koloniale Mogendheid bewust, met kracht er naar streven om onze groote Bezittingen door middel van spoorwegen open te stellen voor den handel der geheele wereld.

Geenszins ontveinsde ik mij, dat vóór dit denkbeeld tot uitvoering zou komen en vóór men vertrouwd zou geraken met de gedachte om ook het onbekende Borneo van spoorwegen te voorzien, er nog geruimen tijd zoude verloopen; maar in geenen deele had ik vermoed, — na mijne gesprekken ter zake in Indië met een der bekwaamste spoorwegingenieurs, — dat dit denkbeeld in ruimere kringen als „onmogelijk“ zou worden geschetst.

Gelukkig waren er echter ook andere personen, die, hoewel erkennende dat de aanvang van den spoorwegbouw in Borneo wellicht nog lang op zich zal laten wachten, tòch van meening waren, dat het van zeer veel gewicht en voordeel kan zijn, om te weten, wat het nog geheel onbekende gedeelte van Centraal-Borneo bevat, waar het ontworpen tracé van West naar Oost zich nagenoeg langs den equator slingert.

Het resultaat daarvan is de onderzoeksreis, die het volgende jaar van April tot November gemaakt zal worden dwars door Borneo, van Pontianak via Moeara Teweh naar Samarinda.

Hoewel de voorbereidingen nog in embryo zijn en zij een vol jaar zullen vragen, alvorens de reis met de uiterste zorgvuldigheid voorbereid, zal kunnen worden aanvaard, zoo heb ik toch de vergunning erlangd, U reeds thans daarover eenige korte mededeelingen te doen, daarbij constateerende, dat er tot nu toe nog geene enkele wanklank vernomen is tegen het maken der reis en het verkrijgen der eventueele resultaten daarvan, en dat allerwege en tot in de hoogste Regeeringskringen tot nu toe met volle sympathie erkend wordt, dat het de plicht van Nederland en zijne burgers is, om op alle wijzen aan de ontwikkeling der Koloniën mede te werken.

Ik neem de vrijheid om dit gedeelte mijner voordracht te besluiten met eenige woorden, die jaren geleden door een van Frankrijks economen geschreven werden voor *zijn* land en

voor *zijn* volk, maar die ik geloof, zooals ik ook in eene lezing te Enschede gehouden, zeide, dat met eenige door mij aangebrachte wijzigingen ten volle toepasselijk zijn op Nederland. Zij luiden:

„De zwakheid, en men moet het erkennen, het gevaar voor ons land, is uitsluitend gelegen in de overmatige concentratie der natie, in de onverschillige onwetendheid voor de economische toestanden van de rest der wereld. Indien wij, klein in getal, op hetzelfde standpunt blijven ten opzichte onzer buitenlandsche betrekkingen, ten opzichte onzer handelsovereenkomsten in ver afgelegen gewesten, en ten opzichte onzer commerciële en koloniale vestigingen, terwijl onze concurrenten al meer en meer bezit nemen van de geheele wereld, dan zal er een dag aanbreken, dat wij door een onverbreekbaar net zullen zijn omgeven van overmacht en tegenstand. Dan zou het uur van Neerland's verval geslagen hebben!

Dat God en het genie van Nederland die ramp mogen bezweren, door aan de Regeering liefde in te boezemen voor expeditiën naar onze verre koloniën ten behoeve van den arbeid en den handel; aan de Natie de eerezucht der vredelievende overwinningen; aan de burgers de zucht naar groote ondernemingen te land en ter zee; aan de vastberaden karakters het verlangen naar onbekende landstreken; aan de godsdienstige personen de toewijding aan de inférieure rassen; aan *allen* het geloof in de Ster van het Vaderland; aan *allen* de liefde en den eerbied voor de Vrijheid, Moeder van allen Vooruitgang!

Dàn zal Nederland voor het deel, dat de Voorzienigheid het heeft beschoren, medewerken aan de kennis, de exploitatie en de kolonisatie van den Aardbol, hetgeen de voorwaarde en het complement is van het tot volle waarde brengen van zijn eigen grondgebied en van de zedelijke verheffing zijner bevolking!”

En thans enkele mededeelingen over de reis zelve.

In de eerste plaats neem ik de vrijheid, hier met groote vreugde openlijk te mogen verklaren, dat het Bestuur van het Koninklijk Nederlandsch Aardrijkskundig Genootschap zich *in principe* bereid heeft verklaard, om, zonder eenige bemoeienis met de inrichting der reis zelve of met de kosten daaraan verbonden, de *wetenschappelijke* leiding der reis op zich te nemen.

De Heer W. F. VERSTEEG, Voorzitter van het Koninklijk Nederlandsch Aardrijkskundig Genootschap, sprekende over den werkkring van dat Genootschap, besprak daarbij ook de Statuten en zeide o. a. in het tijdschrift van het Genootschap:

„Die statuten dan spreken o.a. van *ondersteuning van geographische expeditiën en reizigers, bij voorkeur Nederlandsche.*

„Laat ons Genootschap, zoodra de daarvoor te bestemmen middelen dit weder zullen toelaten, 't zij die van regeeringswege verstrekt worden, 't zij dat zij van bijzondere zijde toevloeien, dan ook geen oogenblik aarzelen om de taak weder *krachtig* en met *beleid* op te vatten, opdat ook wij niet ten achteren blijven waar het geldt Nederlands wetenschappelijken plicht jegens zijne koloniën te vervullen.

„Zal het nog reeksen van jaren moeten duren; ligt, bij het ontzagelijke veld dat aldaar nog te bearbeiten valt, het tijdstip nog verre verwijderd eer men, met eenigen grond zal mogen beweren dat aldaar geen wetenschappelijke geheimen meer zijn te ontraadselen, eer men kan zeggen dat wij onze koloniën volkomen kennen: zullen wij dat geen van allen meer beleven, zoo moge het toch een streelend denkbeeld geacht worden, dat men *dan* zal kunnen zeggen van het Aardrijkskundig Genootschap begon de Victorie!”

Daardoor zal het mogelijk worden om gebruik te maken van de rijke ondervinding, door dat Genootschap met dergelijke reizen in onzen Archipel verkregen, en het onschatbare materiaal te kunnen benutten, over Borneo in de archieven van dat Genootschap verborgen.

Ik sprak zooeven van „het onbekende Borneo”. Maar, *Mijne Dames en Heeren*, dank zij de onvolprezen ijver van den helaas te vroeg overleden Controleur 1e kl. v/h Binn. Bestuur, AERNOUT, beschikt het Aardrijkskundig Genootschap over uitmuntende kaarten van de bovenstroomen in Centraal-Borneo, door dien Controleur gedurende lange jaren vervaardigd, en die geheel en al aan de ontworpen reis ten nutte zullen komen.

In het Buitenland spreekt men van *het* onbekende Borneo en ook in Nederland doet men dit, maar dat eiland *is* niet zoo onbekend als men wel denkt; alleen zijn de gegevens en kaarten niet gepubliceerd en bedolven onder het stof der archieven.

De thans voorgenomen reis, die, zal zij haar praktisch doel bereiken, de noodzakelijke hulp en medewerking der wetenschap behoeft, zal gemaakt worden door een 10 à 15 tal Europeanen, vergezeld van 100 à 150 inlanders.

Het onderzoek zal zich uitstrekken tot:

- 1°. Topographie, kartographie en meteorologie.
- 2°. Botanie en boschwezen.
- 3°. Geologie en mineralogie.
- 4°. Ethnologie en ethnographie, en
- 5°. Zoölogie, terwijl daaraan tevens onafscheidelijk is verbonden de photographie, en eindelijk aan de reis een geneesheer wordt verbonden, voor de geneesk. dienst en intendance.

Door deze inrichting zal het mogelijk worden, om de praktische resultaten der reis, die van den aanvang af op den voorgrond staan, tot het hoogst mogelijke peil op te voeren, terwijl het wetenschappelijk onderzoek en de latere publicatie daarvan, niet anders dan de bekendheid met onze koloniën kunnen vermeerderen.

Het is naar het mij voorkomt, op het oogenblik nog onnoodig, om U thans reeds de namen te noemen van hen, die zich bereid verklaarden om aan de reis deel te nemen. Liever gebeure dit tegen het tijdstip, dat zij een aanvang zal nemen, maar het is niet overbodig hier te verklaren, dat

autoriteiten in de bovenvermelde vakken hunne medewerking hebben toegezegd en het is mij vergund, U thans reeds mede te deelen, dat behalve ik zelve, ook aan de reis zullen deelnemen Prof. Dr. J. J. M. DE GROOT uit Leiden en de Ober-Lieutenant G. GUTTENBRUNNER van het K. K. Oostenrijksche Leger.

En thans een woord over de vermoedelijke richting der ontworpen reis.

Zij zal aanvangen van uit Pontianak, van waar de Kapoeas direct wordt opgevaaren per stoomschip via Sintang tot Nanga Pinoh, onze uiterste militaire post in het binnenland der Wester-afdeeling.

Van daar zal de reis in prauwen, gesleept door een stoombarkas, voortgezet worden tot Serawei, van waar de eigenlijke onderzoeksreis een aanvang neemt.

Het voornemen bestaat, om Nanga Pinoh met Mocara Teweh door astronomische plaatsbepaling te verbinden, om het terrein nauwkeurig in kaart te brengen.

Van af Serawei wordt de bovenloop der Melawi gevolgd tot aan hare bronnen, om daarna het Centraalgebergte over te trekken en terecht te komen aan de bronnen der Barito.

Prauven zullen van uit Mocara Teweh der expeditie tegemoet worden gezonden, die haren tocht over land zal voortzetten naar die plaats, zich daarbij zeer langzaam voortbewegende om grondige onderzoekingen en waarnemingen te kunnen doen.

Dit terrein toch behoort tot de oudste formatie van Borneo, kristallijne leien en oudere eruptiegesteenten.

Aan de Serawei werden bereids diamanten en goud gevonden, eveneens goud aan den bovenloop der Melawi en den bovenloop der Barito, zoomede steenkolen.

Dit terrein is nog nimmer door eenig Europeaan doorgetrokken en onderzocht.

Van Mocara Teweh zal de reis vervolgd worden langs de Lahei in Noordoostelijke richting tot aan hare bronnen, om

daarna het grensgebergte over te trekken en terecht te komen aan de bronnen der Telouw, een rechter zijtak der Mahakkam.

Van uit Samarinda zullen eveneens prauwen de Mahakkam worden opgezonden, om de expeditie te ontmoeten en assistentie te verleen, — waarna de reis te Samarinda een einde neemt.

De Voorzitter zegt het navolgende:

MIJNHEER EEKHOUT!

De genoodigden en de leden van de Nederlandsche afdeeling van de Nederlandsch Indische Maatschappij van Landbouw en Nijverheid — zonder dat hunne aandacht werd vermoeid — zijn door uwe lezing geboeid geworden, zoo, dat het hun toeschijnt, dat deze avond niet verstreken, maar omgevlogen en verdwenen is.

Hunne belangstelling is door de onderwerpen zelve en de wijze van behandeling ten top gevoerd.

De beknoptheid uwer voordracht, de duidelijkheid uwer voorstelling, hebben uwe toehoorders voor uwe plannen gewonnen.

Zij gevoelen en waardeeren het groote nut, dat uwe mededeelingen te Manchester, London, in Artis en hier gedaan, kunnen te weeg brengen.

Ontvang hun dank er voor en voor de aangename tijdsbesteding van dezen avond.

In een brochure van den Hr. VAN VLISSINGEN in 1858 verschenen, getiteld: „Cultuur en Industrie ondernemingen op Borneo” werden gelijksoortige plannen ontwikkeld als die van heden avond.

Op bladzijde 32 (met weglating van tusschenzinnen) staat: „Java zal, over een 25 jaar, welligt vroeger, niet meer in „de schaduw kunnen staan van Borneo”.

Opzij staat met potlood (de brochure heb ik namelijk uit eene bibliotheek geleend):

„Indien de schrijver in zijne beschouwingen even zoo „overdreven is, als in deze voorstellingen, dan boezemt zulks „niet veel vertrouwen in”.

De steller dezer laatste zinsnede is misschien een lid uit de familie SLIJMERING, maar mij dunkt: „Zonder overdrevenheid, enthousiasme of opgewondenheid kan een koloniale staat het niet stellen”.

Toen de 17 Nederlandsche provinciën één Koninkrijk uitmaakten, is meermalen het denkbeeld opgeworpen om onze Oost-Indische bezittingen, wegens de kostbaarheid van beheer, prijs te geven.

Als toen was voorspeld dat diezelfde bezittingen Noord-Nederland, uit een financieel verval, — zoo groot als Portugal thans te aanschouwen geeft — zouden opheffen, dan zou dat toen ook wel overdreven genoemd zijn geworden.

We moeten maar hopen, dat eenmaal des Heeren VAN VLISSINGEN's inzicht verwezenlijkt zal worden.

Toen in het tijdschrift onzer Maatschappij werden herdacht de verdiensten van wijlen den broeder des Heeren EEKHOUT, werd van een aanstaande bloeiperiode voor onze Oost Indiën gesproken.

De verwezenlijking van des Heeren EEKHOUT's plannen zou zulk een tijdperk in 't leven roepen!

Moge dat gebeuren, en gij Mijnheer EEKHOUT, U dan verheugen in een rijken oogst van zelfvoldoening uit de achting en toejuiching uwer medeburgers!

LIJST DER KALKLICHTBEELDEN.

KWANTEN I. EERSTE EXPEDITIE.

KWANTEN II. TWEEDE EXPEDITIE.

Kwanten I. Augustus 1890.

1. Groep genomen aan de grot van Mokko Mokko aan de Kwanten-rivier.

BOSMAN, IJZERMAN, PADOEKA, DATO BANDARA PADANG TARAB, Laras hoofd SOEMPOER, Laras hoofd KOEMANIS, roeiers van Si Laké. Radja doebalang. Inlanders.

Kwanten I. Augustus 1890.

2. Kalkgebergte bij Mokko Mokko.

Kwanten II. 1891.

3. Kalkgebergte. (Negatief BAKHUIS).

Kwanten I.

4. Graf van den Ingenieur DE GREVE, die bij het opnemen der Kwanten-rivier in 1872 het ongeluk had iets beneden Doerian Gedang te verdrinken. Onder het afdak links is een steen boven het graf geplaatst met het opschrift:

Hier rust
de mijn-ingenieur
W. H. DE GREVE,
den 22 October 1872
door een ongelukkig toeval
alhier omgekomen.
R. I. P.

Kwanten II. Februari 1891.

5. Het sleepen der prauwen langs de groote rivierversnelling *Paloekahan* bij Si Laké. Negatief op reis gebroken.

Kwanten II. Februari 1891.

6. dito dito.

Kwanten I. Augustus 1890.

7. Rivier versnelling Tapoes beneden Si Loeka.

Kwanten II. Februari 1891.

8. Het sleepen der prauwen langs de rivier versnelling Tapoes.

Kwanten II. Februari 1891.

9. Rivier versnelling Tapoes.

Kwanten II. 1891.

10. dito dito dito.

Kwanten I. Aug. 1890. Kwanten II. Febr. 1891.

11, 12. Weinig stroomafwaarts van Tapoes wordt de rivier vernauwd tot op 15 meter breedte tusschen twee vooruitspringende rotspunten. Prauwen moeten daar wederom ontladen worden en over de rotsen heengebracht, of met behulp van touwen daar langs gesleept. Deze rivier versnelling is Limpattan genaamd.

Kwanten II. Februari 1891.

13. Verder stroomafwaarts stort zich de Lisoeng in de Kwanten-rivier. Tegenover die Moeara is een zandbank, waarop gekampeerd en overnacht werd. Gedurende de tweede expeditie was die bank onbewoonbaar door de wespen, die in groote zwermen op de veldbedden en booten aanvielen en die nog geruimen tijd langs de rivier vervolgden.

Kwanten II. Februari 1891.

14. Het varen op de Kwanten-rivier in zoogenaamde bidars. H. H. WIJSS en KOORDERS.

Kwanten I.

15. Kampement te Padang Tarab. Op voorgrond Ingr. IJZERMAN ontbijtende met een kop koffie en beschuitjes, daarnaast zittende dato BANDARA van Padang Tarab met zijn kamanakan. Rechts daarvan BOSMAN; laras-hoofd van

Koemanis en dat van Soempoer. Links wordt eten gekookt en op de voorgrond links ligt een koeienkop, van de als teeken van vriendschap met de bevolking geslachte koe. Op de achtergrond woning van dato BANDARA.

Kwanten II. 23 Februari 1891.

16. Door een misverstand was tijdens de tweede expeditie de noodige rijst niet intijds door den panghoeloe kapala van Moeara Plangkei verzonden. Daardoor was gebrek bij de kolonne, en werd te Padang Tarab door hulp van DATO BANDARA rijst ingekocht en bleef de kolonne een dag over om die te stampen. Op de voorgrond Hr. IJZERMAN en larashoofd van Soengei Poear.

Kwanten I. Augustus 1890.

17. Linkeroever Padang Tarab, plaats waar men de eerste expeditie niet wilde doen overnachten.

Kwanten I. Augustus 1890.

18. Rechteroever Padang Tarab. Kleine loods aan oever is afdak der bootslieden, daarachter in Kampong woning van DATO BANDARA.

Kwanten I. Augustus 1890.

19. Kwantan-rivier voor Padang Tarab, rivier afwaarts ziende.

Kwanten I. Augustus 1890.

20. Stroomafwaarts van Padang Tarab vernauwt de Kwantan-rivier zich tusschen zeer steile oevers tot 30 meter breedte. Buitengewoon snelle stroom en rivier versnellingen Rechts monding der Binoeang.

Kwanten I. Augustus 1890.

21. Gezicht in vernauwing.

Kwanten I. Augustus 1890.

22. Kwanten-rivier stroomopwaarts ziende van af het eiland Tampoeroeng bij Loebœe Ambatjan.

Kwanten 1. Augustus 1890.

23. Stroomafwaarts ziende van het eiland Tampoeroeng. Klapperboomen links zijn in de Kampong Loeboe Ambatjan.

Kwanten. 1890.

24. Groep genomen te Padang.

Hr. IJZERMAN.

Samaradja van	Angko kali redja	Nan Betoewa
Loeboe Ambatjan.	van L. A.	van L. A.
Padoeka Redja.	Radja Doebalang.	

Kwanten.

25. Groep genomen te Padang, negatief niet meer voorhanden.

Bagindo Chatieb	Panghoeloe van	Pa Saké
van Soengei Batoeng	Soengei Batoeng	van Soengei Batoeng
die ons eerst wilde verjagen.	BOSMAN.	

Kwanten.

26. Zelfde.

Kwanten.

27. Groep genomen te Padang.

Nan Betoewa	Angko Kali	Samaradja
van L. A.	Redja van L. A.	van L. A. Hr. IJZERMAN.
	Radja Doebalang	Padoeka Redja.

Kwanten.

28. Hr. IJZERMAN en BOSMAN met hoofden van Soengei Batoeng.

Kwanten. 1890.

29. Ingenieur DELPRAT met alle hoofden der Kwanten districten te Padang opgekomen.

Kwanten.

30. Groep genomen te Soengei Batoeng bij doortocht tijdens tweede expeditie.

Hr. IJZERMAN	Laras-hoofd Soengei Poear
Hoofd van Soengei Batoeng.	VAN ALPHEN, VAN BEMMELEN
mandoor ENTONG acht dagen later doodgeschoten.	

Het hoofd in deze negorijen heeft den titel van Pajong Sa Kaki, d. i. Pajong met één voet.

Kwanten II. Maart 1891.

31. Gezicht in het bosch tijdens de terugreis tusschen Si Laké en Moeara Plangkei.

Kwanten II. Februari 1891.

32. Negri huis te Tandjong Ampalo aan de Kwanten-rivier.

Kwanten II. Februari 1891.

33. Inlandsche knijper, Toekang Pidjit, te Tandjong Ampalo.
